

ХЛІБОРОБСЬКА ПЕДАГОГІКА ОЛЕКСАНДРА ГІТАЛОВА (27 ТРАВНЯ 1915 – 17 БЕРЕЗНЯ 1994)

Надія Калініченко

Стаття присвячена аналізу хліборобської педагогіки відомого державного діяча, автора «Думи про хліб», Дівчі Героя Соціалістичної Праці, бригадира тракторної бригади у селі Комишувате Новоукраїнського району, зачинателя руху наставників у підготовці молоді хліборобської зміни Олександра Васильовича Гіталова.

Ключові слова: Олександр Гіталов, хліборобська педагогіка, наставництво, молода хліборобська зміна.

Постановка проблеми. У розв'язанні відповідалних завдань, пов'язаних з вихованням молоді, залученням її до праці, важливу роль разом зі школою, сім'єю, відігравали наставники. Вони становили найбільш передову і свідому частину колгоспного селянства; мали високу майстерність, багатий життєвий досвід і моральні якості. З доброї волі, за покликом душі вони навчали молодь працьовитості, вдосконаленню професійних умінь, виховуючи її на кращих трудових хліборобських традиціях.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженням соціального інституту наставництва присвячені роботи І.С. Гічана, О.О. Любаря, Н.Г. Ничкало. Вони ґрунтувалися на досягненнях педагогічної та психологічної наук. Значна частина публікацій у періодичній пресі з проблем наставництва належить зачинателю цього руху О.В. Гіталову [1-3].

Наставництво у 70-80-ті роки стало важливим соціальним інститутом виховання молоді і передачі їй професійної майстерності. Наставництву, як найбільш індивідуалізованому інституту, який безпосередньо функціонував у виробничих умовах, була властива цілісність основних компонентів, що складала його сутність: професійне і моральне виховання робітничої молоді у праці.

Мета статті – проаналізувати соціально-педагогічну значущість наставницького руху як вагомого чинника передачі підрастаючим поколінням хліборобського досвіду, виховання до праці, землі і хліба.

Виклад основного матеріалу. Перед наставниками учнівської молоді у 80-ті роки партійними директивами були визначені такі завдання: допомогти майбутнім робітникам оволодіти вибраною спеціальністю, засвоїти прийоми праці і технологічні процеси; адаптувати молодь до життя і діяльності трудового колективу; забезпечити зв'язок поколінь і традицій.

Наставники керували практичними заняттями учнів безпосередньо на виробництві, допомагали ланкам учнівських виробничих бригад вирощувати різні сільськогосподарські культури, відповідно до технологічних карт, на основі бригадного підряду; керували дослідницькою роботою в ланках; брали участь у проведенні уроків з трудового навчання, навчальних екскурсій на виробничі об'єкти, в організації конкурсів на кращого за професією. Авторитет наставників, як кращих представників соціального середовища, за оцінкою їх вихованців, визначався єдністю моральних, трудових і професійних якостей.

Наставники ж особливу увагу звертали на оцінку таких рис вихованців, як працьовитість, дисциплінованість, відповідальність, допитливість.

Система наставництва сприяла втіленню в діяльність учнівських виробничих бригад «школи юних гіталовців» як ефективної форми підвищення пізнавальної і трудової активності молоді. Молоді колгоспники високо оцінювали можливість удосконалювати свої професійні знання і життєвий досвід у процесі спілкування з досвідченими наставниками [8-11].

Як правило, вихованці переважали кращі якості наставників, які служили їм основою для успішної трудової і громадської діяльності.

Приклад господарського ставлення до землі й техніки надавали учням наставники. Чіткий робочий ритм, висока дисципліна й культура праці, добайливе ставлення до колгоспної власності – все це сприяло гармонійному вихованню школярів. Учні навчалися цінувати майстерність хлібороба, його духовне багатство, усвідомлювати мету, заради якої людина вершить свій трудовий подвиг.

Дирекції шкіл спільно з правліннями колгоспів та активом учнівських виробничих бригад щороку розробляли детальні плани профорієнтаційної роботи, забезпечуючи послідовність і наступність у роботі з учнями різного віку. Виробленню в шкільній молоді стійкого інтересу до сільськогосподарських професій,

високих моральних якостей сприяли особисті зустрічі й бесіди з ними голови колгоспу, секретаря парткому, керівників відділів. Під час таких зустрічей вносились ясність у життєво важливі для учнів питання: конкретне місце роботи, рівень заробітної плати, перспектива здобуття вищої освіти та інші.

Керівники колгоспу знайомили із планами зміцнення матеріально-технічної бази, вирішенням комплексної механізації вирощування польових культур, удосконаленням організації праці, підвищенням її продуктивності, впровадженням досягнень науки і техніки в практику сільськогосподарського виробництва і, відповідно, висвітлювали роль молоді в звершенні цих важливих завдань.

Ветерани передавали молодому поколінню свій досвід господарювання на колгоспній землі. Для молоді створювались матеріально-побутові і культурні умови, що відповідали їхнім запитам. Молоді механізатори одержували нову техніку, були оточені турботою й увагою старших товаришів, керівників і спеціалістів колгоспу. Правління колгоспу розробляло і затверджувало для них моральні та матеріальні стимули заохочення до праці. Випускники школи протягом двох перших років роботи в колгоспі одержували 20% доплати до основної заробітної плати. Доплата зберігалася за молодим виробничником ще протягом двох років у розмірі 20%. Заробітна плата молодих механізаторів, тваринників становила 140-150 карбованців щомісячно [6-7].

Партійні, комсомольські та громадські організації забезпечували проведення соціалістичного змагання між виробничими бригадами. Районні відділи освіти, ЛКСМУ ініціювали зльоти учнівських виробничих бригад та випускників шкіл, допомагали у створенні молодіжних колективів на виробництві.

Районна станція юних натуралістів щороку проводила конкурс на кращу дослідницьку роботу в бригадах.

У вихованні механізаторських кадрів значну допомогу школам надавав О.В. Гіталов – бригадир тракторної бригади, двічі Герой Соціалістичної Праці, член Президії Верховної Ради СРСР.

«Є одне мірило величності професії. Це те, як ти трудишся, як утверджуєшся в ній», – учив молодь славетний механізатор. Пройшовши шлях від тракториста до першокласного майстра хліборобської справи і державного діяча, Олександр Васильович постійно дбав про підготовку молоді хліборобської зміни. Під його керівництвом члени учнівської виробничої бригади проходили школу «юних гіталовців». Вихованці виробничої бригади засвоювали і втілювали у практику п'ять гіталовських принципів, додержання яких гарантувало вирощення високого врожаю. Це – професійні кадри, вміння використання техніки, першокласне насіння, забезпечення ниви достатньою кількістю добрив і додержання високої агротехніки польових робіт.

О.В. Гіталов залучав до роботи з молоддю керівників і ветеранів бригади. Кожний ветеран-механізатор, як правило, готував собі зміну – старшокласника, передаючи йому не тільки професійну майстерність, а й любов до хліборобської справи. Тому в колективах бригад поруч з ветеранами трудилися молоді механізатори, поряд з батьками – сини.

О.В. Гіталов проводив яскраві «гіталовські уроки». Розмова велася не тільки про гектари й центнери, глибину оранки. Хоч і про це говорилося також. Головне, що назавжди виносили для себе юнаки і дівчата, це необхідність чітко й вимогливо визначити свою особисту участь у розбудові господарства, своє ставлення до хліба як суспільного достатку. Щоб оцінити духовний потенціал бесід О.В. Гіталова з юнаками-старшокласниками, його вплив на їх професійний вибір, ми нижче приводимо, як приклад, бесіду про професію механізатора: «Я часто виступаю перед підлітками і завжди раджу їм іти працювати на трактор. Усе дуже просто: я люблю професію, знайшов у ній своє щастя і, як людина, котра бажає щастя іншим, охоче ділюся секретом його досягнення. Але не подумайте, що все зводиться до вузького патріотизму до своєї професії. Так уже складається життя на селі, що колгоспникам просто не можна не знати техніки. Бо ж правда, не дуже гарно себе почуває той, хто не може, скажімо, підігнати трактор чи автомобіль у потрібне місце. Відсутність технічних знань – мірками сьогоdnішнього дня – це вже прогалина не тільки в освіті, а й у формуванні особистості.

Я, наприклад, не уявляю собі існування нашої тракторної бригади без Комишуватської десятирічки. Так, саме без школи. Адже щороку звітти приходять до нас хороше поповнення. Механізаторського ремесла вчать старшокласники у виробничій бригаді. І скажу, що школу праці вони проходять чудову. Цього року, наприклад, на традиційному учнівському святі врожаю стало відомо, що школярі виростили врожай озимої пшениці, кукурудзи, соняшнику вищий, ніж у колгоспі. І це при нижчій собівартості продукції. Школярі не замикаються лише в рамках учнівської виробничої бригади. Понад 360 га просапних обробили вони тільки цього року. А яку неоціненну допомогу подали учні в збиранні хліба! Приємно, що юнаки дорослішають у таких хороших справах.

Вічна професія хлібороба. Вічна й любов до землі. Нехай яскравіше вона розкривається у ваших молодих серцях. Але не забувайте, що шлях до неї – техніка. Не гайте, хлопці, часу, на вас чекають колгоспні ниви!» [5, с.82].

Ця промова – типовий приклад взаємодії талановитого наставника з молоддю сільської школи, сповнена віри і переконання у їх успішному житті, здобутті освіти, активній громадянській позиції. Спільна діяльність виробничого і шкільного колективів давала змогу успішніше розв'язувати питання трудової підготовки та профорієнтації старшокласників, у тому числі на сільськогосподарські професії.

І школи, і трудові колективи ставили єдині вимоги до навчання й виховання молоді, оволодіння спеціальністю. Це полегшувало учневі перехід від навчання до самостійної діяльності, допомагало трудовому колективу здійснювати громадський контроль за їх вихованням.

Підготовка членів виробничої бригади до праці велася при поєднанні навчання з продуктивною працею, а в колективі тракторної бригади продуктивна праця поєднувалась з навчанням. За цієї умови забезпечувався творчий підхід до праці, застосування досягнень науки в практичній діяльності.

У процесі багаторічного експерименту ми виявили такі ефективні форми наставництва:

1. Проходження навчально-виробничої практики під керівництвом механізаторів, визначених правлінням колгоспу. Працюючи помічниками трактористів і комбайнерів, старшокласники вдосконалювали практичні вміння й навички роботи на сільськогосподарських машинах, ознайомлювалися з процесом організації праці в бригаді, колективним характером творчого розв'язання складних виробничих проблем.

2. Проведення диспутів, тематичних вечорів, зустрічей за участю ветеранів, передовиків, новаторів виробництва. У клубі для старшокласників «Червоні вітрила» перед учнями виступали молоді трудівники, які своєю працею завоювали авторитет у трудовому колективі. Вони поряд з ветеранами надавали неоціненну допомогу у вихованні учнівської молоді.

3. Урочисте прийняття учнів в колгоспну сім'ю на випускному вечорі з врученням трудової книжки колгоспника й наказом від школи та виробничого колективу про сумлінну працю.

4. Сприяння адаптації молодих виробничиків при підтримці наставників.

Наставництво впродовж двох десятиліть було життєвою необхідністю, завдяки якій молодь успадковувала кращі надбання старшого покоління, ставала надійною зміною [8, с.53-57].

З ініціативи наставників у практику шкільного життя ввійшли такі форми роботи з молоддю, як урочисте посвячення випускників школи в колгоспники, вручення першої заробітної плати, дні трудових династій, вечори історії рідного села й колгоспу, зустрічі з ветеранами війни та праці.

За роки роботи в учнівській виробничій бригаді виробилися сталі форми взаємозв'язку наставників із шкільною молоддю, а саме: керівництво практичною роботою учнів безпосередньо на робочих місцях при оволодінні навичками роботи на тракторах, комбайнах та інших машинах; дослідницькою роботою в ланках; ознайомлення учнів з передовим досвідом, новинами агротехніки й технології вирощування сільськогосподарських культур; участь у проведенні уроків з трудового навчання, екскурсій на виробничі ділянки; участь у роботі екзаменаційної комісії на права тракториста III класу [1-3].

Працюючи з дітьми, наставники виходили з організаційних вимог: праця має бути корисною, цікавою, різноманітною, норма – посиленою, робота – якісною, брак – недопустимий.

Разом з педагогічними колективами, наставники готували науково-практичні конференції, брали активну участь у проведенні профорієнтаційних заходів.

Поширилася й така форма наставництва, як трудові родинні династії. Працьовитість батьків передавалася дітям. Добре слово, підтримка батьків, взаєморозуміння додавали молоді крил. Коли син займав місце батька, їх об'єднували не тільки кровні, родинні зв'язки, а й єдність завдань, інтересів, відповідальність за доручену справу [5].

У березні 1978 року в Кіровограді відбулася Всесоюзна зустріч наставників сільської молоді.

Наставники з усіх республік колишньої багатонаціональної країни відвідали Комишуватську середню школу, ознайомилися з роботою виробничої бригади. Учні на правах господарів розповідали гостям про те, як вони навчаються, як організовують діяльність своєї бригади під керівництвом наставників. Багато щирих слів і побажань про подальшу роботу школи, педагогічного та учнівського колективу сказали й записали гості в книзі відгуків.

Учасники зустрічі прийняли звернення до всіх наставників, ветеранів праці, передовиків сільськогосподарського виробництва, в якому говориться: «Народна мудрість гласить: «Славен майстер, який досяг вершин майстерності, але тричі славен той, хто допоміг зійти на цю вершину своїм учням... Наші слова звернуті до юнаків і дівчат, які вступають у дуже цікаве і найвищою мірою творче, благородне і відповідальне життя: беріть і розвивайте, поліпшуйте і вдосконалюйте те, що стало нашим надбанням. Творіть, держайте, робіть Батьківщину кращою, багатшою, могутнішою!» [4].

Наставники, керівники, спеціалісти прагнули виховувати в молоді високі моральні якості: працелюбність, чесність та скромність, товариськість і взаємну повагу; готувати висококваліфікованих майстрів своєї справи; виховувати в них любов до колективу й своєї професії, почуття постійного творчого пошуку, готовність з честю прийняти трудову естафету старшого покоління.

Висновки. На розвиток учнівських виробничих бригад та виховання молодих хліборобів значний вплив мав О.В. Гіталов – бригадир тракторної бригади, Двічі Герой Соціалістичної Праці, член Президії Верховної Ради СРСР. Під його керівництвом члени учнівської виробничої бригади навчалися у школі «юних гіталовців». Кожний ветеран-механізатор із старшокласників готував собі зміну, передаючи юнаку професійну майстерність, повагу до хліборобської праці. О.В. Гіталов започаткував для учнівської молоді яскраві «гіталовські уроки».

Проведений нами експеримент у цілому мав позитивні результати, які полягали в тому, що при поєднанні навчання з посиленою різноманітною продуктивною працею члени бригади проходили свою першу школу трудового життя і виховання високої відповідальності за доручену справу, створювалися умови для особистісного вибору, розвитку ініціативи, опанування основами агротехнічних знань, передовим досвідом високопродуктивної праці.

В учнів формувалися суспільно-значущі мотиви трудової діяльності, прагнення зробити свій внесок у розвиток сільськогосподарського виробництва, усвідомлювалося значення дальшого розвитку сільського господарства в економічному потенціалі кожного регіону України.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гіталов А.В., Калиниченко Н.А., Ткаченко Н.Г. Земля ждет молодых (Проблемы трудового воспитания сельских школьников) / А.В. Гиталов, Н.А. Калиниченко, Н.Г. Ткаченко // Правда. – 1980. – 21 ноября. – С. 2.
2. Гіталов О.В. Ти на землі – господар / О.В. Гіталов // Молодий комунар. – 1977. – 25 жовтня.
3. Гіталов О.В. Повторю себе в учневі / О.В. Гіталов // Кіровоградська правда. – 1978. – 26 березня.
4. Звернення учасників зустрічі наставників сільської молоді до всіх наставників, ветеранів праці, передовиків сільськогосподарського виробництва: «Досвід, майстерність і звичку напружувати працю на совість – тобі у спадок, сільська молоді!» // Кіровоградська правда. – 1978. – 29 березня.
5. Калиниченко Н.А., Гіталов А.В. Воспитать достойную смену. Из опыта работы Коммунарской школы Новоукраинского района Кировоградской области. СССР. Пособие для учителей / Н.А. Калиниченко, А.В. Гиталов. – М.: Просвещение, 1985. – 96 с.
6. Калініченко Н.А. Вчимося у гіталовців / Н.А. Калініченко // Радянська школа. – 1972. – № 4. – С. 15-19.
7. Калініченко Н.А. З учнівської виробничої – на колгоспне поле / Н.А. Калініченко // Радянська школа. – 1975. – № 7. – С. 42-46.
8. Калініченко Н.А. Наставництво в трудовому вихованні сільських школярів. В зб.: Методика трудового навчання. МО УРСР / Н.А. Калініченко // – К.: Рад. школа, 1982. – С. 53-57.
9. Калініченко Н.А. Олександр Гіталов. Хліборобські університети / Н.А. Калініченко // Молодь і ринок № 3(13). Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2005. – С. 142-144.
10. Калініченко Н.А. Формування інтересу до праці в сільському господарстві. МО УРСР / Н.А. Калініченко // – К.: Радянська школа, 1980. – 108 с.
11. Калініченко Н.А. Школа юних гіталовців. З досвіду роботи Коммунарської школи Кіровоградської області по трудовому вихованню учнів / Н.А. Калініченко // – К.: Знання УРСР, 1984. – 48 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Калініченко Надія Андріївна – професор, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри біології та методики її викладання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, Заслужений учитель України.

Наукові інтереси: організація навчально-виховного процесу в сучасній школі; трудова підготовка учнівської молоді; педагогіка вищої школи; вивчення педагогічної спадщини педагогів – гуманістів В.О. Сухомлинського, І.Г. Ткаченка, О.А. Захаренка.